

Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu včera, dnes a zítra

Dne 4. března 2024 proběhl na půdě Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR seminář s názvem *Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu včera, dnes a zítra. Orgány činné v trestním řízení a vyšetřování zločinů komunismu*, který byl zaměřen především na činnost a výstupy specifického celostátního útvaru Služby kriminální policie a vyšetřování Policie ČR, jenž se v nedávné minulosti stal terčem kritiky.¹

Seminář *Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu včera, dnes a zítra. Orgány činné v trestním řízení a vyšetřování zločinů komunismu* se uskutečnil pod záštitou předsedy poslaneckého výboru pro bezpečnost Pavla Žáčka (4x foto: PSP ČR)

V úvodu předseda parlamentního výboru pro bezpečnost (a autor tohoto příspěvku) Pavel Žáček zdůraznil stálou potřebu a důležitost vyšetřování politicky motivovaných zločinů spáchaných v letech 1948–1989 představiteli československého

komunistického režimu. Připomněl, že 1. ledna 2025 oslaví Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu (ÚDV) třicáté výročí svého vzniku v podobě, v níž jej založil ministr vnitra Jan Ruml a první ředitel Václav Benda, přičemž poukázal na to, že stále ještě

přetrvává nedostatek informací o jeho činnosti, organizační struktuře či financování, na rozdíl od jiných celostátních policejních útvarů.

Náměstek policejního prezidenta pro Službu kriminální policie a vyšetřování (SKPV) brigádní generál Tomáš Kubík stručně připomněl specifika činnosti ÚDV, který je od 1. ledna 2022 součástí SKPV, a to jak v oblasti vyšetřování, tak i dokumentace, a zdůraznil potřebu prezentovat současnost a budoucnost tohoto útvaru v rámci zvýšení povědomí veřejnosti o něm, například formou každoročních výročních zpráv

První panel zahájila ředitelka ÚDV plk. Eva Michálková², která ve svém příspěvku mj. uvedla: „Co se týká personálního obsazení odboru vyšetřování, i ten se v plynutí času od jeho počátku do současné doby postupně měnil. Na počet objasněných, tzv. odstíhaných trestných činů, které byly v minulosti i předmětem kritiky, mělo vliv obsazení tabulek na odboru vyšetřování. Na odbor vyšetřování byli předchozími řediteli v dobré víře přijímáni pracovníci, kteří měli životní zkušenost z práce v disentu, byli to srdcaři. Ti však přes své přesvědčení nedisponovali patřičnými odbornými kompetencemi, které by obstály na poli trestního řízení, tím spíše, pokud měli čelit vysoce kvalifikovaným pachatelům a vysoce motivovaným obhájcům. Tato skutečnost provázela útvar dlouhou dobu a do jisté míry ovlivnila pohled na funkčnost ÚDV.

1 Srov. ŽÁČEK, Pavel: Vyšetřování a stíhání zločinů komunistického režimu. In: ŽÁČEK, Pavel a kol.: *Průvodce demokratickou transformací. Česká zkušenost*. NED – CEVRO, Praha 2020, s. 152–153.

2 Evu Michálkovou nahradil v čele úřadu 1. srpna dosavadní 1. náměstek Dalimil Sypták. Rozhovor s ním najdete v tomto čísle *Paměti a dějin*.

Přehled činnosti ÚDV mezi lety 2009–2023 (zdroj: ÚDV)

Rok	Nápad spisů	ZÚTR	OBV + ODL dle § 159a, odst. 2 a 3 tr. ř.	OBV / NPO	ODL dle § 159a, odst. 2 s § 11, odst. 1, písm e) tr. ř.	ODL dle § 159a, odst. 1 a 5 tr. ř.	CELKEM vyřízeno věcí v tr. ř.
2009	14	22	6	2 / 1	2	1 / 42	41
2010	31	20	40	3 / 2	36	3 / 8	20
2011	31	38	109	9 / 3	97	11 / 17	36
2012	40	26	32	5 / 1	26	9 / 26	32
2013	67	27	58	3 / 3	53	2 / 7	33
2014	66	26	44	3 / 1	41	4 / 7	69
2015	36	21	28	0 / 2	28	8 / 2	42
2016	58	26	47	7 / 1	40	6 / 10	37
2017	74	21	17	6 / 3	8	3 / 10	45
2018	49	19	34	8 / 8	24	4 / 5	50
2019	97	26	38	9 / 4	28	4 / 8	54
2020	88	35	41	9 / 4	28	5 / 3	33
2021	128	46	31	8 / 11	21	5 / 14	69
2022	114	48	76	21 / 10	46	8 / 16	94
2023	154	38	82	7 / 13	75	2 / 12	141

ZÚTR – zahájení úkonů trestního řízení
 OBV / ODL – počty obviněných
 a odložených spisů
 NPO – návrhy na podání obžaloby

Po mém nástupu do funkce ředitelky v roce 2015 [15. června] jsem si kromě dalších stanovila prioritu skutečné profesionalizace všech vyšetřovatelů a ta je již několik let naplněna. Všichni současní vyšetřovatelé prošli praxí běžných policejních útvarů, mají právní vzdělání, vysoké kompetence k výkonu své práce na úseku trestního řízení, a to vše se odráží ve výslednosti útvaru.³

Ke dni semináře měl mít podle E. Micháلكové ÚDV celkem 30 tabulkových míst, z toho 14 obsazených vyšetřovateli. Organizačně byl rozčleněn na úsek sekretariátu ředitele, skupinu správních činností

a odbor vyšetřování, jehož 1. oddělení sídlí v Praze a 2. oddělení v Brně. Na třech občanských tabulkách je umístěno pět odborných pracovníků.

Plukovnice Micháلكová se v závěru svého vystoupení poprvé veřejně vyjádřila i o své vizi vyšetřování zločinů komunismu: „V oblasti trestního řízení se zabýváme a budeme zabývat následujícími oblastmi: v oblasti vyhledávání a trestního stíhání bude pro plynutí času dokončeno šetření případů nezákonného vylučování důstojníků z Československé lidové armády, kteří nesouhlasili se vstupem vojsk Varšavské smlouvy na území tehdejší ČSSR v roce 1968. Plnou kapacitu zaměříme na období tzv. normalizace, tedy období 1970 až 1989. V tomto období docházelo k masivnímu útlaku a porušování ústavně zaručených základních lidských práv a svobod

osob vyjadřujících odpor proti komunistickému režimu. Pachatelé, poškození i svědci jsou stále ve věku, který umožňuje jejich plnohodnotnou účast v rámci trestního řízení.“⁴

Následně na semináři vystoupil plk. Dalimil Sypták, v té době náměstek ředitelky ÚDV a vedoucí odboru vyšetřování, který seznámil účastníky se specifickými podmínkami úřadu jako orgánu činného v trestním řízení a prezentoval statistické údaje o jeho činnosti z let 2009–2023, které shrnuje tabulka na této straně.⁵

Plukovník Sypták v závěru své prezentace jako priority trestního řízení pro letošní rok uvedl vyloučení ze studia, odnětí státního souhlasu k výkonu církevní činnosti, akci „Asanace“, události na železně oponě (ochrana státních hranic)

³ [MICHÁLKOVÁ, Eva:] Seminář 4. 3. 2024 – viz <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=241145> (citováno k 22. 7. 2024).

⁴ Tamtéž.

⁵ SYPTÁK, Dalimil: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu. Přehled o stavu trestního řízení 2009–2023 – viz <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=241267> (citováno k 22. 7. 2024).

Dnes již bývalá ředitelka ÚDV Eva Michálková se svým tehdejším náměstkem a současným ředitelem úřadu Dalimilem Syptákem (vpravo) a organizátorem semináře Pavlem Žáčkem

a propouštění příslušníků ČSLA ze služebního poměru.⁶

Další vystupující, historik Jan Kalous (ÚSTR), od září 2000 do ledna 2007 vedoucí oddělení dokumentace ÚDV, upozornil zejména na nedostupnost dokumentačních a ukončených vyšetřovacích spisů, obsahujících vedle kopií archivních materiálů o postižených dokumentaci svědků, ale i pachatelů, jejich výpovědi po roce 1989, analýzy případů či posudky znalců. „Jenom ti, kteří byli přímo u toho (tedy na ÚDV), mají jistou konkrétnější představu o složitosti takového snažení. Jistě šlo o výsledky trestněprávních či správních řízení. Ale je podle mého názoru škoda, že se ÚDV nemůže více prezentovat

a dokladovat svou výraznou a nezapíratelnou roli. Dnes již jde právě vzhledem k času, který od spáchání trestných činů v minulosti uplynul, spíše o dokumentační poslání (jak o tom mluvil Václav Benda). [...] Vycházím rovněž z toho, že v minulosti byly na webových stránkách ÚDV publikovány celé pravomocné rozsudky případů, které úřad řešil.⁸ Dnes tam nejsou. Proč? ÚDV se snad bojí obhájit v širším fóru svou práci? Nerozumím tomu. Současně v publikacích ÚDV byly publikovány informace i z oblasti vyšetřování (např. případ Ladislava Máchy,⁹ případ Babice,¹⁰ případ Asanace,¹¹ Černobyl¹² nebo vyšetřování smrti Jana Masaryka¹³). Informace směrem k veřejnosti nejsou podle mého názoru dostatečné.“

Jan Kalous využil semináře k předložení návrhu na vytvoření poradního orgánu ve formě mezioborové komise, která by veřejnosti formou studií či edic dokumentů více přiblížila závažnost a záslužnost vyšetřovací (pravomocně ukončených případů) a dokumentační práce ÚDV. „Věřte mi, že mi nejde o to dostat někoho pod tlak, ale o poctivou snahu dokázat, že vyrovnávání se s komunistickou minulostí v České republice mělo svá úskalí, své mezníky, ale hlavně instituci, která svému zadání v dokumentační a vyšetřovací bázi dala vše, co v dané době mohla.“¹⁴

Namísto bývalého vedoucího odboru vyšetřování ÚDV Pavla Gregora seznámil přítomné s obtížemi počáteční fáze vyšetřování (nezastupitelná úloha politických vězňů, komplikované vztahy s generální prokuraturou / státním zastupitelstvím, kontinuita v utajování, snahy o naplnění očekávání veřejnosti po roce 1989, otázka důvěry v orgány státní moci) někdejší první náměstek ředitele ÚDV Pavel Žáček, autor tohoto textu, který kritizoval, že se za prioritu vyšetřování zločinů komunismu považuje vyhazování důstojníků ČSLA po srpnu 1968 namísto vyšetřování nejzávažnějších trestných činů, jako byla úmrtí v lágrech či ve vazbách. Podpořil ideu historika Jana Kalouse na zpracování vybraných kauz. Prezentoval navíc své údaje z let 1997–2015 o počtu pravomocně odsouzených pachatelů vyšetřovaných

6 Tamtéž.

7 Srov. ŽÁČEK, Pavel: *Boje o minulost. Deset let o vyrovnávání se s komunistickou minulostí – pokus o předběžnou bilanci*. Barrister & Principal, Brno 2000, s. 82–84.

8 ŽÁČEK, Pavel: *Vyšetřování a stíhání zločinů komunistického režimu*, s. 147, 153.

9 KALOUS, Jan: *Smrt Josefa Toufara – vyšetřování Čihoštského případu*, 24. 2. 2020 – viz <https://www.muzeum20stoleti.cz/smrť-josefa-toufara-vysetrovani-cihoštskeho-pripadu/> (citováno k 22. 7. 2024).

10 RÁZEK, Adolf: *StB + justice? Nástroje třídního boje v akci BABICE*. Sešity č. 6. ÚDV, Praha 2002.

11 GREGOR, Pavel: *Vyšetřování akce ASANACE. Securitas Imperii*, 2006, č. 13, s. 177–196.

12 KALOUS, Jan: *Případ Černobyl. Securitas Imperii*, 2006, č. 14, s. 433–439.

13 Srov. poněkud kontroverzní publikaci KREMLIČKOVÁ, Ladislava (ed.): *Jan Masaryk (úvahy o jeho smrti)*. ÚDV, Praha 2005.

14 KALOUS, Jan: *Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu – dokumentace v letech 2000–2007* – viz <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=241101> (citováno k 22. 7. 2024).

ÚDV: nepodmíněně 10, podmíněně 30, celkem tedy 40 osob.¹⁵

Druhý panel otevřela bývalá výkonná ředitelka Platformy evropské paměti a svědomí z let 2011–2018 Neela Winkelmannová, která uvedla, že na Den lidských práv 10. prosince 2023 zaslala předsedovi Senátu Parlamentu ČR Miloši Vystrčilovi a předsedovi výboru pro bezpečnost Pavlu Žáčkovi stížnost „na dlouhodobě hrubě neuspokojivou a kontraproduktivní činnost ÚDV při stíhání pachatelů zabíjení uprchlíků na hranicích ČSSR“ se žádostí o uspořádání veřejného slyšení.

Uvedla přitom, že v posledních patnácti letech se svými spolupracovníky podala tři trestní oznámení¹⁶: první 16. června 2008 Nejvyššímu státnímu zastupitelství (NSZ) v Brně o zabití 246 osob na dnešní hranici ČR se SRN a Rakouskem v letech 1948–1989. Po osmi letech „de facto nečinnosti“ vyrozuměl vyšetřovatel ÚDV plk. Eduard Kočvara 1. července 2016 podavatele o zastavení šetření v „délce jedné stránky textu. ÚDV se zabývalo technikáliemi namísto skutkové podstaty zabíjení lidí stříelnými zbraněmi, samostatně útočícími psy atd.“¹⁷

Druhé trestní oznámení bylo podáno 19. srpna 2016 nejvyššímu státnímu zastupitelství SRN a týkalo se pěti Němců zabitých na hranicích v letech 1967–1986. Spolu s dokumentací Pohraniční stráže a Ústředního výboru Komunistické strany Československa (ÚV KSČ) byl předán také jmenný seznam 67 potenciálních pachatelů od řadových pohraničnicků až po členy ÚV KSČ, z nichž bylo o dva roky později ještě asi 50 naživu.

Třetí oznámení z 21. září 2017 opět podané na NSZ v Brně zahrnovalo podnět k vyšetřování 28 obětí železné opony různých národností z let 1965–1989. V sedmi šanonech bylo mj. identifikováno téměř tři sta potenciálních pachatelů v celém řetězci velení od vojáků základní služby až po stále žijící členy předsednictva ÚV KSČ.¹⁸

V roce 2019 vznikl společný vyšetřovací tým, v němž za ČR působili zástupci ÚDV, Obvodního státního zastupitelství Praha 1, za SRN pracovníci Zemského kriminálního úřadu Mnichov a státní zástupci z Weiden. Na německé straně bylo šetření ukončeno a čekalo se na to, kdy česká strana začne stíhat pachatele.

Neela Winkelmannová konstatovala, že ÚDV podle jejího názoru při vyšetřování postupoval „liknavě, neochotně a kontraproduktivně“ a sekundovalo mu Obvodní státní zastupitelství Praha 1 i dozoruující Městské státní zastupitelství v Praze. „V rozporu s právním řádem se ÚDV až do listopadu 2023 zabývalo trestní odpovědností dvanácti mrtvých členů ÚV KSČ. [...] Postup ÚDV je zcela nepřijatelný, [jde o] mrhání časem, v souhrnu za více než 15 let od 2008 nedostal [tento úřad] ani jednoho pachatele k prvoinstančnímu rozsudku. [...] Jako aktivisté suplujeme nečinnost ÚDV, způsobující trýzeň obětím, ztrácíme možnost dosáhnout trestněprávního narození, dostat právu na spravedlnost a zadostiučnění pro oběti a pozůstalé, dosáhnout usmíření ve společnosti, která nadále zůstává nepoučená, nezahojená a rozdělená.“¹⁹ V SRN mezitím během třinácti let orgány činné v trestním řízení dosáhly pravomocného odsouzení 132 pachatelů stejných zločinů.²⁰

Bývalá výkonná ředitelka Platformy evropské paměti a svědomí Neela Winkelmannová hovořila o aktivitě Platformy v oblasti trestněprávního narození zločinů komunistické minulosti

Známý právník a advokát Lubomír Müller ve svém příspěvku komentoval právní závěry ÚDV, podle nichž nesli odpovědnost – ale až od března 1976 – členové předsednictva ÚV KSČ, dále pak federální ministři vnitra a vedoucí funkcionáři Pohraniční stráže, protože nerespektovali článek 12 odst. 2 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (č. 120/1976 Sb.), jenž se stal pro ČSSR právně závazným k 23. březnu 1976. „Každý může svobodně opustit kteroukoli zemi, i svou vlastní“, zní tento článek. „ÚDV odmítá uznat, že stejnou odpovědnost by měli nést již na základě čl. 13 odst. 2 Všeobecné deklarace lidských práv, která byla pro Československo závazná již od 10. 12. 1948. (Viz nález Ústavního

15 ŽÁČEK, Pavel: *Vyšetřování a stíhání zločinů komunistického režimu*, s. 148–150, 154.

16 Podrobněji viz článek Neely Winkelmannové v tomto čísle *Paměti a dějin*.

17 Viz <https://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=4906&td=19&cu=8> (citováno k 22. 7. 2024).

18 Viz <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=241048> (citováno k 22. 7. 2024).

19 Viz <https://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=4906&td=19&cu=8> (citováno k 22. 7. 2024).

20 Viz článek Martina Slávika v tomto čísle *Paměti a dějin*.

Novinář, spisovatel a publicista Luděk Navara během semináře o ÚDV

soudu ČR ze dne 7. 10. 1998, sp. zn. II. ÚS 285/97 ve věci Ladislava Koreně).“

Müller ve své prezentaci postupně jmenoval funkcionáře ÚV KSČ a komunistického státu, kteří zemřeli během vyšetřování: „Průtahy v řízení nechce nikdo uznat – Řízení z let 2008–2016: ÚDV na žádost o uznání, že došlo k průtahům, neodpověděl, a to ani po urgenci. – Řízení z let 2017–2024: ÚDV i ministerstvo spravedlnosti tvrdí, že se všichni velmi snaží, ale že je to moc složitý případ a že musíme mít pochopení.“

Co podle jeho názorů tvrdí ÚDV a co Platforma? „Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu říká, že pilně pracuje a celkem prověřil už 49 osob. Platforma evropské paměti a svědomí ale uvádí, že z těch 49 byla prověřována vět-

šina těch, kteří už zemřeli nebo se stali členy předsednictva ÚV KSČ až po 17. 11. 1989, kdy už k úmrtím a zraněním nedocházelo, a že z cca 250 podezřelých, na které v roce 2017 poukázali, bylo vlastně prověřeno jen šest, z nichž čtyři zemřeli po podání trestního oznámení, jeden je dementní a vůči jednomu je od 1. 6. 2023 vedeno trestní stíhání.“²¹

Radek Schovánek z Archivu bezpečnostních složek (ABS) přiblížil některé starší kauzy ÚDV a podmínky, v nichž pracovali vyšetřovatelé a dokumentaristé, tzv. skartaci svazků či rekonstrukci evidencí Státní bezpečnosti. Ptal se, proč nejsou vyšetřování soudci a prokurátoři z procesů označených po listopadu 1989 za nezákonné. Publicista Luděk Navara pak vzpomněl na podrobnosti podání podnětu na NSZ z roku 2008 ve věci zabíjení na hranicích jako jednoho ze zločinů totalitních režimů.

Druhý panel završil historik Lubomír Morbacher zastupující Občanské sdružení Living Memory: „Chcel by som ako človek, ktorý sa zúčastnil takmer všetkých dokumentačných a trestnoprávných podaní vo vzťahu ku zabíjaniu na Železnej opone v Československu pred rokom 1989, apelovať na české zákonodarné a výkonné orgány, aby zabezpečili funkčnosť a efektívnosť Úradu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu Policie České republiky. V roce 2017 boli Nejvyššímu státnímu zastupitelství v Brně doručené v rámci trestného oznámenia listinné důkazy o účasti přibližně 300 pachatelů na zločinech v súvislosti so Železnou

oponou. Po niekoľkých rokoch nie je zrejmé, prečo napriek poskytnutým dôkazom nie sú trestne stíhaní pachatelia prechádzajúci celým reťazcom velenia Pohraničnej stráže. Okrem členov Predsedníctva ÚV KSČ, ministrov vnútra, resp. kompetenčne príslušných námestníkov pre Pohraničnú stráž sú v reťazci velenia ďalší pachatelia, ktorí by mali niesť trestnoprávnu zodpovednosť. Ide o veliteľov brigád, veliteľov rôt a funkcionárov Pohraničnej stráže, ktorí na konkrétnych miestach zabezpečovali fungovanie jednotlivých úsekov Železnej opony a boli v tom čase vojakmi z povolania alebo príslušníkmi Z[boru] N[árodnej]B[ezpečnosti]. Toto je skupina pachateľov, ktorá nie je dotknutá trestným stíhaním. Žijú v pokoji svojich domovov s vysokým sociálnym zabezpečením. Nie je zrejmé prečo.“²²

Ve tretím a záverečnom panelu státni zástupci Jan Lata a Jan Chvatík podrobne shrnuli pohľad Nejvyššího státního zastupitelství nejenom na činnosť ÚDV²³ a celý seminár uzavreli prezentáciou komplexnej analýzy trestných řízení týkajúcich sa tzv. komunistických zločinů vedených v letech 2012–2022.²⁴ Zdôraznili mj. nutnosť zadokumentovania a pojmenovania protiprávného jednání predstaviteľů komunistického režimu, ale i označení viníků v případech neumožňujúcich trestní stíhání (promlčení, úmrtí podezřelých apod.), satisfakce poškozených i obětí a v neposlední řadě také aspekt vzdělávání veřejnosti jako jeden z důležitých nástrojů správného pochopení totalitního období.²⁵

Pavel Žáček

21 MÜLLER, Lubomír: Trestní stíhání vedoucích představitelů komunistického režimu kvůli spoluodpovědnosti za smrt a zranění osob na československých hranicích, Praha 4. 3. 2024 – viz <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=241049> (citováno k 22. 7. 2024). Také rozhovor s Lubomírem Müllerem najdete na stránkách tohoto čísla *Paměti a dějin*.

22 MORBACHER, Lubomír: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu včera, dnes a zítra. Orgány činné v trestním řízení a vyšetřování zločinů komunismu, 4. 3. 2024 – viz <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=241143> (citováno k 22. 7. 2024).

23 CHVATÍK, Jan – LATA, Jan: K trestnímu postihu tzv. komunistických zločinů v letech 2012–2023 z pohledu veřejné žaloby, 4. 3. 2024 – viz <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=241050> (citováno k 22. 7. 2024).

24 Nejvyšší státní zastupitelství ČR, Analýza trestných řízení týkajících se tzv. komunistických zločinů vedených v letech 2012–2022, 15. 12. 2022 – viz <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=241051> (citováno k 22. 7. 2024).

25 Tamtéž.